

EYÜP'TE MEDFUN
BİR ŞAİRİN,
AHMET HAŞİM'İN
DİN DUYGULARI

BEŞİR AYVAZOĞLU

1953 Sivas-Zara doğumlu. Yüksek tahsilini Bursa'da tamamladı.

Çeşitli liselerde Türkçe ve edebiyat öğretmeni, TRT'de uzman olarak çalıştı.

Maballi gazetelerde başladığı gazetecilik hayatını Hergün, Tercüman, Türkiye, Yeni Ufuk ve Zaman gazeteleriyle haftalık Aksiyon dergisinde yönetici ve köşe yazarı olarak sürdürdü.

Şehir Tiyatroları'nda da repertuar kurulu üyesi olan yazarın yirmi civarında yayımlanmış kitabı ve çeşitli ödülleri bulunuyor.

Ahmet Haşim'in Dergâh mecmuasında yayımlanan ve bizce son derece önemli yazılarından biri olan "Müslüman Saati'nde (*Dergâh*, nr. 3, 16 Mayıs 1337/1921), muhtemelen bu mecmuanın fikrî atmosferinden ve bütün gücüyle üzerimize gelen Avrupa medeniyetine duyduğu tepkiden doğan derin bir daüsilâ ve mistik bir ürperiş hissedilir¹.

Mütâreke'nin ve Anadolu'da verilen ölüm kalım mücadelesinin acıları arasında yayın hayatına başlayan ve Yahya Kemal'in Samih Rifat'ın bir nefesine nazire olarak yazdığı *İthaf* şiirinden doğan *Dergâh*, isminden başlayarak bütün muhtevasıyla modern mistik bir hüviyet taşıyordu. Mecmuanın bu hüviyeti Mustafa Şekip'in yazıları ve Bergson'dan tercüme-leri, Yakup Kadri'nin *Erenlerin Bağından* başlığı altında yazdığı, ince- ve biraz Tevrâtî- bir mistik duyarlılığı yansıtan mensur şiirler, İsmail Hakkı'nın yazıları, tekke şiiriyle ilgili araştırmalar ve metinlerde açıkça beliriyordu². Haşim'in üçüncü sayıda çıkan "Müslüman Saati" de aynı çerçevede ele alınması gereken bir yazıdır. Bu yazısında yabancı saatlerin hayatımıza girişini istilaların en gizlisi ve en tesirlisi olarak gören Haşim, saat derken zamanı ölçen âleti değil, zamanın kendisini kastedtiğini belirtir ve şöyle devam eder:

"Eskiden kendimize göre bir yaşayışımız, düşünüşümüz, giyinişimiz ve kendimize göre, dinden, ırktan ve an'aneden hayat alan bir zevkimiz olduğu gibi, bu üslûb-ı hayata göre de "saat"lerimiz ve "gün"lerimiz vardı. Müslüman günün başlangıcını şafağın parıltıları ve sonunu akşamın ziyaları tayin ederdi. Madenden sağlam kapaklar altında mahfuz tutulan eski masum saatlerin yelkovanları yorgun böcek ayakları tarzında, güneşin sema üzerindeki seyriyle az çok münasebetdâr bir hesaba tebaan, minenin rakamları üzerinde yürürler ve sahiplerini, zamandan takribî bir sıhhatle haberdar ederlerdi. Zaman nâmütnâhi bahçe ve saatler, orada açan, kâh sağa, kâh sola mâil, güneşten rengârenk çiçeklerdi. Ecnebi saati ibtilâsından evvel bu iklimde, iki ucu gecelerin karanlığıyla simsiyah olan ve sırtı, muhtelif evkatın kırmızı, sarı ve lacivert ateşiyle yol yol boyalı, azim bir canavar halinde, bir gece yarısından diğer bir gece yarısına kadar uzanan yirmi dört saat-

Ahmet Haşim

lik 'gün' tanılmazdı. Ziyada başlayıp ziyada biten, on iki saatlik, kısa, hafif, yaşanması kolay bir günümüz vardı. Müslümanın mes'ut olduğu günler, işte bu günlerdi; şerefli günlerin vakayini bu saatlerle ölçtüler."

Bu saat iptidâi ve hatalı da olsa hâtıralarımızın kudsî saatiydi. Modern saatin kabulü ve ezanî saatin camilere, türbelere ve muvakkithanelere terkedilmiş bir "eski sanat" haline gelmesi, hayata bakış tarzımızı derin bir biçimde değiştirmiştir. Eski saatler babalarımızın öldüğü, annelerimizin evlendiği, bizim doğduğumuz, kervanların hareket ettiği ve orduların düşman şehirlerine girdiği saatlerdi; hayatı etrafımızda serbest bırakan geniş, kayıtsız ve dost saatler. Modern saat hayatımızı bozup onu başka bir düstura göre yeniden düzenlemiş ve ruhlarımız için tanınmaz hale getirmiştir. Yeni "ölçü" bir zelzele gibi, zaman manzaralarını etrafımızda altüst ederek, eski "gün"ün bütün setlerini harap etmiş, geceyi gündüze katarak saadeti az, meşakkati çok, uzun, bulanık renkte bir yeni "gün" icat etmiştir. Bu, müslümanın eski mesut günü değil, sarhoşları, evsizleri, hırsızları, katilleri ve yeraltında mümkün olduğu kadar fazla çalıştırılacak sayısız köleleri bulanan büyük medeniyetlerin acı ve bitmek bilmeyen günüdür.

Haşim'e göre, unutulmuş eski saatler içinde eksikliği en fazla hissedilen ve hasretle hatırlanan saat akşamın on ikisidir ve ne yazık ki "on iki", solgun yeşil gökyüzü altında, ilk müezzininin yıldız

¹ Bu yazı hakkında bk. Haşim-Âli Yücel: *Edebiyat Tarihimizden I*, s. 162.

² Geniş bilgi için bk. Beşir Ayvazoğlu: *Yahya Kemal Eve Dönen Adam*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 1995.

karşı müslümanlara hitap ettiği, sokakların lâcivert bir sisle kapandığı, ışıkların yakılıp sinilerin kurulduğu ve yarasaların mahzenlerden çıkıp uçuştığı o tesirli ve titrek saat değildir. Yeni saat, müslüman akşamının hüznü ve şaşaalı dakikasını dağıtmış, bu saatle birlikte gelen çalışma ve yaşama tarzı bizi fecir âleminden koparmıştır. Başka ülkelerde fecri yalnız kırdan şehre sebze ve meyve getirenlerin ahmak gözleri ve muzdariplerin şişkin kapaklar içinden bakan kırmızı ve perişan gözleri tanır. Bu zavallılar için fecrin parlılıkları, yeniden boyuna geçirilecek olan hayat ipinin kanlı ilmeğini aydınlatır; müslüman içinse rüyasız bir uykunun sonu, temizlik, ibadet, neşe ve ümidin başlangıcıdır. Bunları anlattıktan sonra "Müslüman yüzü, kuş sesleri ve çiçek kokuları gibi fecrin en güzel tecellilerindedir" diyen Haşim şöyle devam ediyor:

"Kubbe ve minareleri o alaca saatte görmemiş olan gözler, taşa en ilâhi mânâyı veren o muhayyirül-ukûl mimariyi anlamış değillerdir. Esmer camiler, fecirden itibaren semavî bir altın ve semavî bir çini ile kaplanır ve İslâm ustalarının nâtamam eserleri o satte tamamlanır. Bütün mâbedler içinde güneşten ilk ziya alan camidir. Bakır oklu minareler, güneşi en evvel görmek için havalarda yükselir. Şimdi heyhat, eski "saat"le beraber akşam da, fecir de bitti.

Birçoklarımız için fecir, artık gecedir. Ve birçoklarımızı güneş, yeni ve acayip bir uykunun ateşlerinden, eller kilitli, ağız çarpılmış, bacaklar bozuk çarşafalara dolaşmış, kıvranırken buluyor. Artık geç uyanıyoruz. Çünkü hayatımıza sokulan yeni ve fena günün eşğinde çömelmiş, kin, arzu, hırs ve haset sürülerinin bizi ateş saçan gözlerle beklediğini biliyoruz. Artık fecri yalnız kümeslerimizdeki dargın ve mağrur horozlara bıraktık. Şimdi müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor. Çölde yolunu şaşırınlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz³.

Azçok yaşanmadan yazılması mümkün olmayan bu çarpıcı yazı, Yahya Kemal'in "Ezan ve Kur'an", "Ya Vedüd", "Bir Rüya da Gördüğümüz Eyüb" gibi yazılarında ifadesini bulan dinî duyarlığa ve

müslümanlık anlayışına Haşim'in de yakın durduğunu göstermektedir. 7 Nisan 1317 (20 Nisan 1901) tarihli *Mecmua-i Edebiyye*'de çıkan ve Tevfik Fikret'in tesiri altında yazıldığı anlaşılan *Allahü Ekber* adlı şiirine bakarak hüküm vermek gerekirse, çocukluğunda ve ilk gençliğinde sağlam bir inanca ve dinî duygulara sahip olan Haşim, daha sonra, çağdaşlarının çoğu gibi din konusunda kayıtsız kalmayı tercih etmiş ve çocukluğunda edindiği hassasiyeti de zamanla yitirmiştir. Mehmet Kaplan, *Yollar* şiirini tahlil ederken, Haşim'in hayal ülkesinin mabetlerle ve ilâhelerle dolu olmasını kaybettiği iki şeye, dine ve annesine duyduğu özleme bağlar. Din insandaki sonsuzluk iştiyakının bir ifadesidir; bazı insanlar dinî inançlarını kaybetse bile onu doğuran ebediyet arzusunu yok edemez, doğan boşluğu herhangi bir şekilde, mesela hayalî bir âlemi özleyerek doldurmaya çalışırlar. Ne var ki bu hayaller, dinin dindar adamda yarattığı tatmini, huzuru ve sükûnu sağlayamaz, aksine ızdırıp doğurur; Haşim'de olduğu gibi⁴.

Ahmet Haşim'in müslümanlığı, Bağdatlı bir ulema ailesine mensup olmasına rağmen, sadece müslüman bir cemiyette yaşıyor olmaktan ve bu cemiyetin dinî kaynaklı bazı alışkanlıklarına tevarüs etmiş olmaktan ibarettir. Yazılarından, İslam tarihi hakkındaki bilgisinin ve dinî kültürünün son derece zayıf olduğu da anlaşılmaktadır. 1928 yılına kadar, sadece İstanbul halkı için değil, bütün müslümanlar için özel bir anlam ifade eden Ebâ Eyyüb el-Ensârî'yi Halid bin Velid'le karıştırması, Yahya Kemal'in "Bir Rüya da Gördüğümüz Eyüb" yazısını bile okumadığını gösterir.

İkdam'da Kemaleddin Şükrü Bey'in İslam tarihinden bazı hadiseleri anlattığı yazıları çıkmaktadır. Bu yazılardan birinde Halid bin Velid'in Benî Tamim kabilesiyle yaptığı savaştan ve kabilenin bütün erkeklerini kılıçtan geçirerek Ümmü Temim'le evlenmesinden söz edilir. Aynı gazetenin yazarlarından Ahmet Haşim'in bu yazıyı okuduktan sonra yazdığı "Bu ne biçim veli?" (*İkdam*, nr. 11153, 10 Mayıs 1928) başlıklı kısacık fıkranın ikinci paragrafı şöyledir. "Fakat Eyüp'te dalları leylek gagaları gibi takırdayan ihtiyar selvilerin gölgesindeki asır-dide misafir,

3. Ahmet Haşim: *Bütün Eserleri III, Gurabâne-i Laklakân/Diğer Yazıları* (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), *Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s. 15 vd.*

4. Mehmet Kaplan: *Şiir Tablileri / Âkif Paşa'dan Yahya Kemal'e Kadar, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954, s. 116 vd.*

şu Ümmü Temim'e temellük maksadıyla, bir gece içinde bütün bir kabilenin erkeklerini kılıçtan geçiren ve Freudist tedkikat için emsali bulunmaz bir numune teşkil edecek olan azgın erkek ise, onun kudsiyetinden ne başağrısı, ne de sancıyı geçirmek için istimdad emeli. O, olsa olsa tab ve taketten düşenlerin başvuracakları bir şifa yeri olabilir"⁵. Fıkırayı okuyanlar derhal gazeteyi arayarak hataya dikkate çekmiş olmalı ki, Haşim ertesi günü şu açıklamayı neşreder: "Dünkü yazıda Halid bin Zeyd Ebâ Eyyüb el-Ensârî ile Halid bin Velid birbirine karıştırılmıştır. Maalitzar tashih olunur"⁶.

Haşim dinî meselelerde o kadar kayıtsızdır ki, "Çocuklar için bayram" (*İkdam*, nr. 11365, 12 Birincikanun 1928) aşlıklı yazısında Noel'in bir "çocuk bayramı olarak resmî bir surette kabul" edilmesini bile teklif etmiştir⁷. *Times*'in İstanbul muhabiri bu yazıyı tercüme edip Türklerin Noel'i resmen kabul etmek istediklerine dair bir de görüş ekleyerek dergisine gönderince İstanbul basınında bir Noel tartışması başlar. Bunun üzerine epeyi telaşlanan Haşim, "Times'in hatası" (*İkdam*, nr. 11371, 18 Birincikânun 1928) başlıklı yazısında sözlerini şöyle tevil eder: "Ben hiçbir zaman Noel yortusunun dinî mahiyette aynen kabulünü ne yazdım, ne de öyle bir şey istedim. Hiçbir cereyana zemin ihzar maksadıyla yazılmayan o makaledeki fikir, hassaten çocuklarımızı alâkadar edecek Noel yortusu nevinden bir bayramın teessüsünü veya hatı bayramlarımızdan birinin çocuk bayramı haline ifragını temenniden ibaretti"⁸.

Mesele bu kadarla kalmayacak, Yunus Nadi de Cumhuriyet gazetesinde, *Times* muhabirinin yorumunu yanlış bulmakla beraber Ahmet Haşim'in masadını iyi ifade edemediğini yazacaktır. Öyle anlaşılıyor ki Haşim, yazısının "yabancı bir dine temayül şeklinde tefsir" edilmiş olmasından son derece rahatsız olmuştur; "Hata-dan fazla" (*İkdam*, nr. 11383, 30 Birincikânun 1928) başlıklı yazısında Yunus Nadi'ye cevap verir ve der ki: "Halbuki büyük gazetecimizin maksadını anlatırken gösterdiği vuzuh ve isabet, bilâkis ne demek istediğini pek de fena ifade etmemiş olduğum emniyet ve memnuniyetini bana veriyor"⁹.

Aslında Haşim'in Noel'in resmen ka-

bul edilmesini teklif ettiği tevile yer bırakmayacak kadar açıktır. Ancak bu teklifinden yola çıkarak onun Hıristiyanlığa sempati duyduğu ve İslam da dahil olmak üzere, hiçbir dinle barışık veya kavgalı olduğu söylenemez. Yakup Kadri "Ömründe bir defa 'Allah var mı, yok mu?' suali bir şek halinde kafasından geçmemiştir" derken- kafasından bütün geçenleri nasıl okuduğunu bilemeyiz ama- Haşim'in dine karşı kayıtsızlığını anlatmaya çalışmıştır. Abülhak Şinasi, onun dinî itikadlara iştirak veya itiraz mânâsında hemen hiç fikir beyan etmediğini, fakat gördüğü bazı manzaraları ve bazı tahassüslerini anlattığını söylüyor ki bunlar herhalde dinî manzaralar ve tahassüslerdir¹⁰; fakat şairin ölümünden kısa bir süre önce yaptığı ziyareti anlatırken yazdıkları, Ahmet Haşim'in inançsızlığına özellikle yapılmış bir vurgudur. "Ölüm karşısında her şey hiçliğini o kadar vâzih ifade ve itiraf ediyor ki, adem'e inanan ve tesellilerin hiçliğini bilen bir insana söylenecek söz kalmıyor"¹¹.

Yakup Kadri'ye göre, Haşim'in dinsiz olduğu söylenemez; çünkü dinsizlik, kendi içimizde yaptığımız uzun veya kısa bir mücadelenin sonunda erilen bir merhaledir. Haşim kendisiyle ne ilk gençlik yıllarında, ne de son demlerinde böyle bir mücadeleye girişmiştir. Açıkçası onun için din diye bir mesele yoktur; bir çeşit animist olan bu acayip adam, "bütün sinirleri ve bütün ruhuyla bu dünyanın, yalnız bu dünyanın çocuğu"dur, yalnız bu dünyaya anlar ve sever. Bu dünyanın sınırları dışına çıkma ihtiyacını hiç hissetmemiştir¹², hatta uzun hastalık döneminde bile, birçoklarının aksine, mistisizme yönelmemiştir, öyle ki "inatçı ve kemirici bir sıtma ateşi vücudunu için için kemirirken, o, aydınlık deniz kıyılarında bir tatlı yaz hülyası kuruyor ve hastahane odasında müthiş azaplarla kıvrandığı bir anda yan gözle ve mânâlı bir bakışla yanına girip çıkan beyaz tenli genç Alman hemşiresini süzüyordu. "Hayat bir fattan kız gibi karşımda göbek atıyor" sözü o zamana ait şakalarından biridir"¹³.

Her şeye rağmen, Haşim'in "Müslüman Saati'nin içinden çıkıp geldiğini ve nabızlarında sonuna kadar o saatin tiktaklarını hissettiğini, esasen bunun kaçınılmaz olduğunu unutmamak lâzımdır.

⁵ Ahmet Haşim: *Bütün eserleri II, Bize Göre/ İkdam'daki Diğer Yazıları* (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerem), *Dergâh Yayınları*, İstanbul 1994, s. 92.

⁶ *Age*, s. 93.

⁷ *Age*, s. 176.

⁸ *Age*, s. 180.

⁹ *Age*, s. 186. Abdülhak Şinasi'nin bir yazısında şöyle bir deyim vardır. "Bir gün kendisinin yanlış ve mübalâgalı tefsir edilmiş bir fıkrasının *Times* gazetesindeki akisleri münasebetiyle galiba Yunus Nadi Bey'in bir makalesine cevap yazıyordu. Kapıdan girdiğini görür görmez memnuniyetle gülümsedi ve mutadım hilafında bir mülâyemet, ünsiyet ve sükûnetle: "Siz bilmiyorsunuz, bugün buraya sizi Allah gönderdi! dedi. Yunus Nadi Bey'e verdiği cevabı benim de birkaç noktadan tetkik ve tabilil ile muvafık bulmamı istiyordu". Bk. Abdülhak Şinasi Hisar: "Ahmet Haşim", *Ülkü*, nr. 7 Haziran 1933. Haşim *İkdam'daki* 22 İkincikanun 1929 tarihli yazısının Hamiş'inde de şöyle der. "Bir makalem münasebetiyle *Times*'in neşriyatını tashibe tavassut eden Mr. Kollens'e bu meslektaşlık nezaketinden dolayı teşekkür ederim". II, s. 195.

¹⁰ Abdülhak Şinasi Hisar: *Ahmet Haşim, Şiiri ve Hayatı*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1963, s. 167 vd. Haşim "Cami ve Havra" (*İkdam*, nr. 1132, 28 Birinciteşrin 1928) başlıklı yazısında, Paris'te Kuzey Afrika-lılar için Magrip tarzında inşa edilen güzel camiın bir batak-hane haline geldiğini görünce yüzünün haya ve hicaptan kızardığını yazar. Bk. *Bütün Eserleri II*, s. 66.

¹¹ *Hisar*, s. 107.

¹² Yakup Kadri: *Ahmet Haşim*, Ankara 1934, s. 47.